

MUZEUL NAȚIONAL AL BANATULUI

ANALELE BANATULUI

Serie nouă

ARHEOLOGIE
ISTORIE

XXXI

2023

MEGA
Cluj-Napoca, 2023

Fondator**Ioachim Miloia****Colegiul de redacție**Claudiu ILAȘ, *manager al Muzeului Național al Banatului*Dr. Nicoleta DEMIAN, *redactor șef*Zsuzsanna KOPECZNY, *secretar de redacție*Dan L. CIOBOTARU, dr. Andrei GEORGESCU, dr. Zoran MARCOV, dr. Felicia OARCEA, dr. Călin TIMOC, *membri***Colegiul științific**

Dr. Costin FENEȘAN (București)

Dr. Bernhard Siegfried HEEB (Museums für Vor- und Frühgeschichte der Staatlichen Museen zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz)

Prof. dr. Elke KAISER (Institut für Prähistorische Archäologie Freie Universität, Berlin)

Prof. dr. Raiko KRAUSS (Eberhard Karls Universität, Tübingen)

Dr. Stelian MÂNDRUȚ (Institutul de Istorie George Barițiu, Cluj-Napoca)

Prof. dr. PETROVICS István (Universitatea József Attila, Szeged)

Prof. emerit dr. Ioan PISO (Director al Centrului de Studii Romane, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca)

Dr. Aurel RUSTOIU (Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca)

Dr. habil. Gábor SZABÓ (Institute of Archaeological Sciences, ELTE Faculty of Humanity, Budapest)

Prof. dr. Matthias WEMHOFF (Direktor des Museums für Vor- und Frühgeschichte der Staatlichen Museen zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz)

Vigneta copertei: Wiliam Vastag †

Analele Banatului, serie nouă, continuă publicațiile anterioare ale Muzeului Banatului din Timișoara:*Történelmi és Régészeti Értesítő*, 1875–1918*Gemina*, 1923*Analele Banatului*, 1928–1931*Tibiscus*, 1971–1979

Orice corespondență se va adresa

Muzeului Național al Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO–300002 Timișoara,

e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Please send any mail to

Muzeul Național al Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO–300002 Timișoara,

e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor.

ISSN 1221–678X

DTP: Editura Mega

Indexată în următoarele baze de date internaționale:

SCOPUS (<https://www.scopus.com/sourceid/21100224411>)DOAJ (<https://doaj.org/toc/1221-678X>)ICI Journals Master List (<https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=25470>)CEEOL (<https://www.cceol.com/search/journal-detail?id=2682>)Editura MEGA | www.edituramega.roe-mail: mega@edituramega.ro

CUPRINS ■ SOMMAIRE ■ INHALT ■ CONTENTS

ARHEOLOGIE ȘI ISTORIE VECHĂ

REMUS MIHAI FERARU

Le culte d'Apollon Didymeus dans les colonies milésiennes de la Propontide et du Pont-Euxin ☞
The cult of Apollo Didymeus in the Milesian colonies of the Propontis and the Euxine Pontus 11

GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI

Despre un nou tezaur monetar de dioboli din Mesembria descoperit în sudul Dobrogei ☞ *About a new monetary hoard of diobols from Mesembria discovered in the south of Dobruja* 25

BOGDAN LĂPUȘAN

Keys, locking mechanisms and padlocks from the old collections of the National Museum of Banat, from Pojejena and Tibiscum 33

ANDREI-CĂTĂLIN DÎSCĂ, IULIAN LEONTI

Drumul roman imperial între Tibiscum și Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Câteva considerații și rezultatele unor cercetări de teren ☞ *The Roman Imperial road from Tibiscum to Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Several observations and the results of new field investigations* 49

ALEXANDRU FLUTUR

Considerații despre valurile romane din Banat ☞ *Considerations about the Roman earth embankments in Banat* 71

ROBERT GINDELE

Așezarea sarmatică descoperită la dezvoltarea infrastructurii rutiere de la Cerneteaz – Sit 7 (jud. Timiș) ☞ *The Sarmatian settlement discovered during the construction of the road infrastructure at Cerneteaz-Sit 7 (Timiș County)* 109

DANIELA TĂNASE

Din nou despre antichitățile romano-bizantine descoperite la Drobeta-Turnu Severin din colecția lui Imre Pongrácz ☞ *New remarks about the Roman-Byzantine antiquities discovered at Drobeta-Turnu Severin from the collection of Imre Pongrácz* 137

LUCRĂRI PREZENTATE ÎN CADRUL CONFERINȚEI „POLITICS AND SOCIETY IN CENTRAL AND SOUTH-EASTERN EUROPE. DAILY LIFE IN MEDIEVAL AND EARLY MODERN TIMES (11TH–17TH CENTURIES)” (7–8 OCTOMBRIE 2021, TIMIȘOARA)

JELENA ĐORĐEVIĆ, VOJISLAV ĐORĐEVIĆ

“Livade-Đurđevac” near Pančevo. Results of archaeological research of medieval churches and necropolises 2009–2013 157

ALEKSANDAR KRSTIĆ

Reflection of daily life in medieval inscriptions and notes from Serbia and Bosnia (12th–16th centuries) 181

MILOŠ MAREK	
„In numerum proscriptorum malefactorum assignati“. Proscription in Banat and Transylvania in the Middle Ages (14 th –15 th century)	193
ELEK SZASZKÓ	
The last members of the Dobozi Dánfi family	203
MIKLÓS FÓTI, ISTVÁN PÁNYA	
Topographic data in Ottoman registers as a resource for the identification of vanished settlements in Bodrog County	213
NICULINA DINU	
Ottoman pottery discovered in Hârșova fortress in year 2020	227

ISTORIE MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

COSTIN FENEȘAN	
O încercare de reglementare a veniturilor fiscale din Transilvania în timpul celei de-a doua ocupații habsburgice (1603) ☞ <i>An attempt to regulate tax revenues in Transylvania during the second Habsburg occupation (1603)</i>	239
HAJNALKA TÓTH	
The 1707 raid of Kecskemét by Serbs and its diplomatic consequences in Habsburg–Ottoman relations	261
ZORAN MARCOV	
Coifurile Gărzii Cetățenești din Timișoara din colecția Muzeului Național al Banatului (prima jumătate a sec. al XIX-lea) ☞ <i>The helmets of the Citizen Guard from Timisoara from the collection of the National Museum of Banat (first half of the 19th century)</i>	273
RÓBERT KÁROLY SZABÓ	
Die historiografische Bedeutung der Schulregister der siebenbürgischen reformierten Schulen im Ersten Weltkrieg ☞ <i>The historiographical significance of register books of Transylvanian reformed schools in the First World War</i>	287
MARIAN-ALIN DUDOI	
The Romanian election of 1946 in the Norwegian press	297
RADU TABĂRĂ	
Serviciul Muncii. Analiză a impactului său economic la nivelul economiei naționale (1950–1961) ☞ <i>The Labor Service. Analysis of its economic impact on the national economy (1950–1961)</i>	301
VASILE RĂMNEANȚU	
Ultima vizită de lucru a lui Nicolae Ceaușescu în județul Timiș (14–15 septembrie 1988) ☞ <i>Nicolae Ceaușescu's last working visit in Timiș County (September 14–15, 1988)</i>	311

ISTORIA CULTURII, ARTEI, MUZEOLOGIE, RESTITUIRI

MIRELA BONCEA, CĂLIN TIMOC	
Despre activitatea de anticar și colecționar a umanistului italian Luigi Ferdinando Marsigli ☞ <i>The activity of the Italian humanist Luigi Ferdinando Marsigli as an antiquarian and collector</i>	323

RECENZII, PREZENTĂRI DE CARTE

ANDREI MIC

Sorin Mitu (editor), *Raporturi și imagini româno-maghiare*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut-Mega, 2023,
211 p. 335

OBITUARIA

Kakucs Lajos (1944–2023)..... 339

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE/ ABREVIATIONS BIBLIOGRAPHIQUES 343

SERVICIUL MUNCII. ANALIZĂ A IMPACTULUI SĂU ECONOMIC LA NIVELUL ECONOMIEI NAȚIONALE (1950–1961)

Radu Tabără

Cuvinte cheie: Serviciul Muncii, Direcția Generală a Serviciului Muncii (DGSM), serviciul militar obligatoriu, Republica Populară Română.

Keywords: Labour Service, General Directorate of the Labour Service (DGSM), compulsory military service, Popular Republic of Romania.

The Labor Service. Analysis of its economic impact on the national economy (1950–1961)

(Abstract)

The Labor Service or the General Directorate of the Labor Service (DGSM) – the two names being interchangeable – was established in January 1950, in order to use the labor force of the youth that were surplus to the conscription requirements of the Ministry of Armed Forces and the Ministry of the Interior. The term of service was equal to that in the army, as the years spent in the Labor Service were considered equivalent to the compulsory military service. Between January 1950 and January 1956, the institution functioned under the Ministry of Construction, and after this date it was transferred under the direct authority of the Council of Ministers (where it remained until it was disbanded in 1961). Between 1950 and 1961, 520,000 of conscripts were incorporated into the Labor Service, that is, 20% of young people completed their military training in this structure. Its annual strength varied significantly over time and even within the same year, with the maximum number being reached between 1951 and 1955, when it had more than 100,000 conscripts. Later their number began to decrease gradually.

The troops of the Labor Service were involved in numerous activities and economic fields, such as construction sites, in factories, as workers, in coal extraction, agriculture and water improvement works, wood processing, operation of ports, execution of defense works, etc.

The Labor Service was a service provider that provided labor for a fee, its objective being to cover its operating costs and make a profit (which was paid to the state budget). Its impact on the Romanian economy during the 11 years it existed is difficult to assess, due to a number of factors, such as the lack of interest of the DGSM in these details, its main concern being to cover its operating costs and obtain a profit. From this point of view it was as efficient as possible, being financially self-supporting and making a profit every year. Nor were the beneficiaries interested in separately quantifying the contribution of military construction workers compared to that of civilian workers, their work being reported globally. There were even cases when the activity performed by the DGSM staff was appropriated by civilian workers with the agreement of the management of the enterprises, interested only in reporting increases of production.

There is no doubt that its impact was felt at the level of the national economy, being an important help during the transition to the planned economy and industrialization of the country. This aspect is worthy of consideration if we consider the multitude of problems the institution faced, such as major staff variations, frequent and massive movements of staff from one site to another, the unpredictability of work, as well as the continued prospect of disbandment. At the same time, it is equally clear that its potential has not been fully exploited, a large part of it being wasted through the inefficient use of its forces in highly fragmented units, or through poor planning of the needs (e.g. the request for a larger number of soldiers than what was really needed).

Also, in part its existence represented a problem on the attraction of civilian workers by enterprises, which preferred to use the military of the Labor Service, which were much cheaper in terms of costs and for which there was no need to improve living and working conditions (e.g. in the field of coal mining, after they came to represent even 70% of the miners in 1954–1955, the DGSM soldiers were completely withdrawn from this sector by mid-1958).

Introducere

Serviciul Muncii a fost înființat în ianuarie 1950, prin Decretul nr. 2 cu „scopul de a utiliza rațional forța de muncă a tinerilor prisos de contingent și de a participa la executarea lucrărilor

de construcție de interes general”¹. Efectivul său provenea din tinerii care în fiecare an depășeau

^{*} Doctorand al Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, e-mail: radutabara@yahoo.com.

¹ Decretul nr. 2/1950, art. 1, Arhiva Generală a Guvernului.

nevoile de încorporare în unitățile Ministerului Forțelor Armate sau ale Ministerului de Interne (despre aceștia se preciza că sunt „lipsiți de cinstea de a participa la datoria de onoare a apărării patriei”²). În perioada ianuarie 1950 – ianuarie 1956, instituția a funcționat în subordinea directă a Ministerului Construcțiilor. În ianuarie 1956 a fost transferată în subordinea directă a Consiliului de Miniștri (unde a rămas până la desființare), iar denumirea sa a fost schimbată în Direcția Generală a Serviciului Muncii (DGSM). De menționat că titulatura de DGSM a fost frecvent utilizată și în perioada 1950–1956, întrucât Serviciul Muncii era o direcție generală distinctă în interiorul Ministerului Construcțiilor. Din acest motiv termenul de „Serviciul Muncii” sau DGSM au fost folosite alternativ și interschimbabil pe toată durata de existență a acestei structuri, indiferent de denumirea sa oficială la un anumit moment.

Activitatea în Serviciul Muncii era echivalată pentru tineri cu satisfacerea stagiului militar. Din acest motiv, aceștia trebuiau să activeze în Serviciul Muncii o perioadă egală cu stagiul militar. Tinerii și cadrele Serviciului aveau toate drepturile și îndatoririle prevăzute de regulamentele militare și erau supuși disciplinei și Codului justiției militare. Într-o primă fază cadrele (ofițeri și subofițeri) au provenit prin detașări de personal de la Ministerele Forțelor Armate și cel de interne sau din concentrarea rezerviștilor. Ulterior serviciul a început să își formeze propriile cadre sau să facă angajări directe.

În intervalul 1950–1961 au fost încorporați în Serviciul Muncii un număr de 520.000 de tineri, efectivul mediu anual fiind de 73.000 de militari. Pe ansamblu, în cei 11 ani de existență, 20% din tineri (unu din cinci) și-a satisfăcut stagiul militar în Serviciul Muncii³.

Ministerul Forțelor Armate (prin comisariatele militare care comunicau situația surplusului de contingent după ce încheiau încorporările din anul respectiv) era cel care pune la dispoziția Ministerului Construcțiilor tinerii prisos de contingent necesari Serviciului Muncii, însă ulterior aceștia intrau în subordinea exclusivă a Ministerului Construcțiilor, nemaivând nicio legătură cu armata⁴.

O particularitate a acestei structuri este că a fost considerată temporară de la înființarea sa,

urmând să fie desființată după ce beneficiarii reușeau să își angajeze și să își formeze muncitorii necesari. Tinerii care își satisfăceau stagiul militar în Serviciul Muncii erau încurajați să se califice în șantierele și fabricile în care munceau, iar după terminarea stagiului să se angajeze în locurile respective, în acest scop le erau oferite facilități.

Particularitățile efectivelor Serviciului Muncii

De-a lungul existenței sale, Serviciul Muncii s-a confruntat constant cu o serie de probleme, care i-au îngreunat semnificativ activitatea și au făcut dificilă realizarea unor prognoze sau adoptarea unor forme organizatorice pe termen lung (aspect inedit într-o economie planificată cum se dorea cea a regimului comunist). Dintre principalele greutăți întâmpinate enumerăm:

– fluctuațiile masive de personal de la un an la altul sau chiar și în cursul unui an. Putem exemplifica cu anul 1954, în care efectivele au fost reglementate prin opt hotărâri ale Consiliului de Miniștri (HCM) succesive, toate cu valori cât se poate de diferite. Astfel, Serviciul a intrat în anul respectiv cu 141.000 de militari, dar prin HCM nr. 242 se prevedea că trebuie să își reducă efectivele până la 52.850 (era avută în vedere desființarea sa). Ulterior HCM nr. 366 prevedea 65.450 de militari, HCM nr. 473 – 73.400, HCM nr. 791 – 74.900, HCM nr. 1.374 – 91.900, HCM nr. 978 – 121.400, iar HCM nr. 1.244 – 125.000⁵. În anul 1955 au fost emise 6 HCM-uri care reglementau efectivele sale (nr. 731, 1.165, 1.647, 1.827, 1.992, 2.040) și 3 Dispoziții ale Consiliului de Miniștri (7, 19 și 25)⁶. Este evident că pe acest fond structura teritorială și repartitia cadrelor nu aveau nicio predictibilitate sau stabilitate;

– frecvențele reorganizări ale punctelor de lucru, a aparatului din teritoriu și mutări de efective de pe un șantier pe altul;

– perspectiva omniprezentă a desființării. Serviciul Muncii a fost de la început conceput ca o structură temporară, prin care se urmărea să fie suplinit deficitul de forță de muncă necesar pe marile șantiere și în procesul de industrializare. Deși desființarea sa a fost pusă în discuție de mai multe ori, pași concreți au fost luați în două ocazii

² Expunerea de motive la Decretul nr. 2/1950, p. 1, Arhiva Generală a Guvernului.

³ Scurt istoric al activității DGSM, ANIC, *Fondul DGSM*, dosar istoric, f. 211.

⁴ HCM nr. 25/1950, art. 2 și 5, Arhiva Generală a Guvernului.

⁵ *Analiză pentru Comitetul de Stat al Planificării asupra modului de folosire a efectivelor de militari constructori în anul 1954*, ANIC, *Fond DGSM*, dosar nr. 259/1954, f. 326.

⁶ *Documentare privind mișcările de efective de militari constructori în anul 1954 și 1955, observațiuni și propuneri în legătură cu executarea acestor operațiuni*, ANIC, *Fond DGSM*, dosar nr. 79/1950, f. 74.

(1954 și 1957), când au fost emise acte normative, prin care se decidea desființarea structurii, dar care au fost contramandate. De asemenea, și cadrele sale au trăit într-un provizorat continuu, fiind frecvent mutate de la un punct de lucru la altul (chiar de mai multe ori în cursul unui singur an), concediate și reangajate;

– faptul că în Serviciul Muncii primiriile de la vatră și lăsarile la vatră se făceau pe toată durata anului, nu doar o dată pe an cum era cazul în Ministerul Forțelor Armate sau Ministerul de Interne, în funcție de nevoile beneficiarilor sau calendarul lucrărilor (ex. vara, în campaniile agricole, personalul sporea, iar în decembrie, când lucrările agricole și cele de pe șantiere erau mai reduse ca intensitate și volum, o parte a militarilor erau trimiși în concedii sau chiar lăsați la vatră). Din acest motiv, în timp pentru mulți tineri termenul pentru satisfacerea stagiului militar s-a decalat semnificativ, aspect care genera probleme majore atât pentru Serviciul Muncii, cât și pentru tineri. Astfel, ca urmare a frecventelor creșteri și descreșteri de personal, tinerii erau chemați sau trimiși acasă în mod repetat, aceștia ajungând să îndeplinească termenul pentru satisfacerea stagiului militar în etape diferite și întinse pe toată durata anului, astfel încât DGSM trebuia să facă lunar lășări la vatră și implicit redistribuiri de personal pentru a satisface nevoile de forță de muncă. De cealaltă parte, tinerii ajungeau să își satisfacă serviciul militar într-un mod fragmentat, aspect care le genera neplăceri, întrucât serviciul militar satisfăcut era o condiție cerută/ dorită de angajatori, pentru a avea stabilitate;

– deși numărul militarilor și distribuția lor erau fixate prin HCM, acestea erau în fiecare an emise târziu, astfel încât în primele luni ale anului respectiv DGSM aloca personalul pornind de la necesarul din anul anterior, aspect care se întâmpla să nu corespundă cu nevoile anului respectiv. Din acest motiv Serviciul Muncii se plângea că „niciodată în timpul existenței sale nu a știut de la început de an cifra de control a efectivelor pe care trebuia să le organizeze⁷. Exemplele în acest sens sunt numeroase: HCM nr. 806/1952 a fost emisă abia în mai, HCM nr. 1.227/1953 și HCM 731/1954 în aprilie, la fel și HCM nr. 447/1957. Hotărârile au început să fie emise la timp abia spre sfârșitul existenței Serviciului Muncii, în intervalul 1958–1960, când au apărut în ianuarie, însă au fost departe de a clarifica sau ajuta. Aceasta pe

fondul introducerii în acest interval a unor noi categorii de trupe folosite în hidroameliorații, care aveau un statut și regim distinct, dar folosirea lor concretă a fost îngreunată de lipsa unor prevederi clare referitoare la statutul lor și relațiile pe care le aveau cu beneficiarii, pentru reglementarea cărora au fost emise acte normative tardiv, sau cu aplicare punctuală, care a făcut necesară reluarea întregului proces în anul următor. O altă problemă decurgea din faptul că pe fondul frecventelor redistribuiri de personal între ministere, prevederile din actele normative nu mai corespundeau, adică Serviciul Muncii avea efectivul fixat prin HCM, dar nu era repartizat pe beneficiari conform dispozițiilor inițiale, existând ministere sau structuri care foloseau mai mulți și altele mai puțini militari, diferențele putând să fie semnificative. Uneori aceste probleme erau remediate sau agravate de emiterea unor noi hotărâri care prevedeau distribuția militarilor. În general semnalările făcute de Serviciul Muncii forurilor decizionale superioare nu au avut ecou, situația menținându-se (evaluăm posibil ca forurile superioare să fi considerat această problemă ca ne semnificativă din două motive: în primul rând toate efectivele erau în subordinea Serviciului Muncii, iar distribuția lor ulterioară nu mai era neapărat relevantă; în al doilea rând era acordată prioritate îndeplinirii sarcinilor sau obiectivelor la nivelul entităților economice, astfel încât folosirea militarilor se autoregla în funcție de nevoi; nu în ultimul rând, modificările erau atât de frecvente încât era greu de ținut pasul cu ele).

De asemenea, în primii ani Hotărârile prevedeau doar efectivele existente, fără a ține cont de lăsarile la vatră și efectivele care trebuiau să intre în Serviciu pentru a-i suplini pe cei plecați și care puteau ajunge la cifre impresionate: 100.000 în 1953 și 48.000 în 1954.

Variația personalului

Deși, așa cum am arătat mai sus, numărul militarilor care au făcut parte din Serviciul Muncii a fost mare, la fel de semnificative sunt și diferențele de la un an la altul, numărul lor variind mult inclusiv în cazul aceluiași an. Variațiile de personal erau atât de mari, încât și DGSM avea probleme în a urmări exact numărul personalului și distribuția sa. Acest aspect rezultă din faptul că pentru același an, erau frecvent oferite cifre diferite (variațiile nu sunt neapărat majore, dar în anii cu un personal numeros pot să depășească 1.000 de persoane), precum și din faptul că DGSM realiza periodic recensăminte ale militarilor în termen (adică unitățile din teritoriu raportau personalul avut în

⁷ *Organizarea efectivelor de militari constructori la unitățile de muncă*, ANIC, *Fond DGSM*, dosar nr. 95/1951, f. 171.

1949	1950		1951		1952		1953		1954		1955		1956		1957		1958		1959		1960		1961		
	min	max	min	max	min	max	min	max	max	min	max	min	max	min	max	min	max	min	max	min	max	min	max	min	max
20.274	6.739 (ian.)	62.067 (dec.)	49.739 (feb.)	127.203 (aug.)	103.932 (ian.)	143.880 (oct.)	93.398 (iul.)	157.431 (nov.)	139.482 (ian.)	71.604 (apr.)	116.341 (aug.)	125.864 (ian.)	48.181 (dec.)	70.628 (ian.)	77.107 (feb.)	53.852 (ian.)	nederminat	33.450 (trim. I)	42.157 (oct.)	25.000(?)	nederminat	18.850 (trim. I)	36.550 (tr. III)	25.710 (dec.)	15.770 (ian)

Tabelul 1. Variația efectivelor DGSM pe ani (număr maxim și minim de militari)

subordine și distribuția sa, datele fiind ulterior centralizate de aparatul central de la București).

După cum rezultă din tabelul 1, personalul DGSM a variat semnificativ de la un an la altul, deși pe ansamblu este vizibilă o descreștere treptată a acestuia. Din acest motiv, pentru ca numerele să fie mai ușor de urmărit, Serviciul Muncii opera frecvent cu noțiunea de număr mediu anual sau trimestrial de militari constructori în raportările sale. De aici puteau să apară anumite variații, în funcție de cifrele care erau luate în calcul, intenționat sau din greșeală (ex. în practică numărul militarilor era raportat în două feluri distincte: *efectivul control* – totalitatea militarilor încorporați și *efectiv prezent* – adică cei care erau efectiv prezenți la muncă în momentul numărării, cifră din care erau excluși cei bolnavi, învoiți, dezertori sau care din alte motive nu erau prezenți).

Pentru a da mai multă claritate cifrelor din tabelul 1, trebuie să oferim o serie de explicații, interpretări și clarificări. Cifra din anul 1949 nu se referă la DGSM, structură care nu exista la momentul respectiv, ci la Corpul de Muncă, entitate similară Serviciului Muncii și precursorul său direct, creată în intervalul octombrie – decembrie 1949 cu titlu experimental din surplus de contingent folosit pe șantierele naționale, iar experiența acumulată în acest interval a stat la baza înființării DGSM.

Cifrele pentru anii 1951 – 1955 includ și personalul Oficiului Detașamentelor de Muncă din Industria Carboniferă (ODMIC), structură subordonată direct Ministerului Minelor, dar al cărui personal era recrutat prin Serviciul Muncii, care îi asigura și un anumit grad de coordonare.

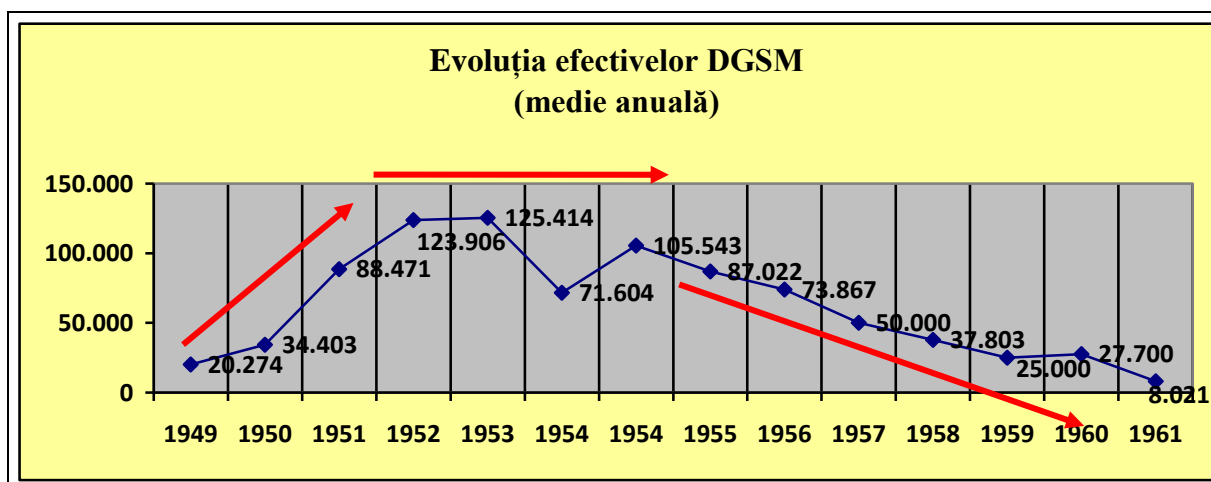
Pentru anul 1953 am oferit trei valori, întrucât în anul respectiv a avut loc prima decizie de lichidare a DGSM, dar care a fost contramandată. Din acest motiv, din efectivul de 139.482 de militari constructori cu care Serviciul Muncii a intrat în anul respectiv, în iulie mai erau doar 93.398, restul fiind lăsați la vatră. După renunțarea la ideea de a-l desființa, Serviciul Muncii a ajuns în scurt timp la

cel mai mare număr de militari pe care i-a coordonat, 157.431 în noiembrie 1953.

O nouă decizie de lichidare a fost luată în anul 1957, însă și aceasta a fost contramandată. În acest caz variația de personal nu este la fel de vizibilă, însă în anul 1960, cel premergător desființării, ea apare din nou. În anul respectiv, Serviciul Muncii a intrat cu 18.850 de militari, cifră care în trimestrul II s-a dublat, ajungând la 36.550 pe fondul reîncepterii lucrărilor în sectorul de hidroameliorații și aducerii personalului necesar. În decembrie 1960, când a început un proces abrupt de reducere a personalului, Serviciul avea 25.710, dintre care 10.000 au fost lăsați la vatră în luna respectivă. În anul 1961 DGSM a funcționat doar până în luna martie, când a fost desființat. Din acest motiv în tabel am indicat doar cifra maximă cu care s-a intrat în anul respectiv, deși aceasta are o relevanță redusă, întrucât în acel an efectivele au fost lăsate la vatră într-o dinamică accelerată (până la finalul lunii martie), aportul lor în lucrări fiind nesemnificativ. După acest moment, până la finalul anului a funcționat Comisia de Lichidare a DGSM, structură distinctă, cu propriul regulament de funcționare și un personal mult redus, care a reținut aproximativ 200 de militari pentru nevoile sale, aceștia fiind la rândul lor, lăsați treptat de vatră.

În Graficul 1 de mai jos prezentăm evoluția mediei anuale a personalului DGSM. Menționăm că această medie a fost realizată prin raportare la numărul maxim și minim din anul respectiv, nu la efectivele din fiecare lună. Am apelat la această variantă pentru a simplifica procesul și mai ales pentru că nu deținem date despre situația lunară din fiecare an (care este mai bine documentată pentru intervalul 1950–1955 și greu de reconstituit pentru perioada 1956–1960).

Menționăm că o eventuală raportare la cifrele efectivelor trimestriale pe care DGSM trebuia să le aibă conform HCM-urilor emise pe acest subiect la începutul fiecărui an nu sunt neapărat relevante, întrucât acestea puteau suferi modificări succesive de-a lungul anului. Pentru anul 1954 am introdus

atât media anuală a efectivelor, cât și numărul minim al acestora din anul respectiv, pentru a evidenția mai bine diferența semnificativă dintre aceste două valori.

Impactul economic al Serviciului Muncii în economia națională

Care a fost impactul Serviciului Muncii asupra economiei române în perioada existenței sale și cât a fost de eficient? Pe cât de legitime sunt aceste două aspecte prin raportare la volumul de militari care au făcut parte din Serviciul Muncii (un tânăr din cinci în perioada 1950–1960) și numeroasele lucrări în care au fost angrenați, pe atât de dificil și complex este răspunsul. Această stare de fapt este generată de o serie de circumstanțe specifice Serviciului Muncii și economiei din perioada respectivă. Astfel, Serviciul Muncii era un prestator de servicii, care punea la dispoziție forță de muncă. Din acest motiv a fost mai puțin interesat de impactul muncii prestate de efectivele sale la nivelul economiei naționale (de care nu era interesat în mod direct), principala sa grijă fiind să își acopere costurile de operare și să obțină profit. Din acest punct de vedere instituția a fost cât se poate de eficientă, auto-susținându-se și obținând profit (care era vărsat la bugetul de stat) în fiecare an. Impactul și aportul său la economia națională sunt mai greu de cuantificat din două motive distincte: modul destul de trunchiat în care erau raportate rezultatele pentru a părea că totul este în regulă și diversitatea foarte mare de ramuri ale economiei, domenii de activitate și șantiere pe care au acționat unitățile Serviciului Muncii. De asemenea, nici beneficiarii nu erau direct interesați să cuantifice distinct aportul militarilor DGSM comparativ cu cel al muncitorilor civili, munca fiind raportată global. Au fost documentate și cazuri în care activitatea prestată de efectivele DGSM era însoțită de muncitorii civili

cu acordul conducerii întreprinderilor, interesate doar să raporteze creșteri (aceste cazuri sunt bine documentate, de exemplu, în industria minieră).

Totuși, din analiza atentă a datelor deținute și transpunerea lor în context se pot desprinde o serie de concluzii pe această temă pe baza cărora putem oferi un răspuns. Anticipând, putem spune că instituția și-a făcut simțită prezența și a avut un aport vizibil în economia națională, dar acesta a fost sub potențialul său din cauza unor circumstanțe care nu s-au aflat mereu sub controlul său. Toate acestea vor fi analizate în paginile următoare.

Mai trebuie subliniată și multitudinea de domenii în care trupele Serviciului Muncii au fost implicate: construcții, industria cărbunelui, metalurgie, industria petroliferă, deservirea porturilor Galați și Constanța, prelucrarea lemnului, agricultura, lucrări speciale de apărare etc. Printre șantierele/lucrările majore la care efectivele Serviciului Muncii au participat enumerăm: combinatul de la Călan, barajul și hidrocentrala de la Bicaz (denumită hidrocentrala I.V. Lenin în perioada comunistă), în intervalul 1952–1960 unde au asigurat 70% din forța de muncă, combinatele chimice de la Borzești, Onești, Chișcani, Săvinești, Govora, Năvodari și Făgăraș, rafinăriile Dărmănești, Teleajen și Brazi, podul „Prieteniei” de la Giurgiu, Casa Presei (numită „Scânteii” în perioada comunistă), Stadionul Național din București, laminorul de la Roman și fabrica de rulmenți din Bârlad. De asemenea, unitățile Serviciului Muncii au fost implicate în construirea unor orașe noi (Victoria, jud. Brașov și Dr. Petru Groza – în prezent Ștei, jud. Bihor), în reconstruirea altora (Petroșani, Vulcan, Aninoasa, Lupeni etc.), precum și la lucrări edilitare sau construcții de blocuri în numeroase alte orașe, și au fost prezente pe șantierele căilor ferate Bumbești-Livezeni și Salva-Vișeu (șantier emblematic pentru începutul perioadei comuniste în

România), precum și în prima etapă de construire a Canalului Dunăre – Marea Neagră. Acestea reprezintă doar cele mai importante și cunoscute șantiere, efectivele Serviciului Muncii fiind prezente pe zeci de alte șantiere.

Dificultatea de a urmări în termeni absoluți eficiența DGSM derivă, așa cum am spus mai sus, din faptul că ea nu era urmărită sau contabilizată clar de instituție, iar beneficiarii o subsumau propriilor realizări, fără a o evidenția distinct. Din acest motiv, DGSM se referă în general doar la sumele încasate și profitul anual vărsat la buget (mai ușor de contabilizat) sau prezentarea unor cifre absolute sau comparative, dar fără o echivalare sau relevanță clară (ex. în anul 1958, în lucrările de hidroameliorații prin munca depusă s-ar fi putut construi un șanț finisat de 4 m lățime, 2,5 adâncime și o lungime de 1,07 ori mai mare ca a ecuatorului⁸). O analiză din august 1960 întocmită la nivelul instituției pentru a demonstra eficiența sa economică, se bazează doar pe intervalul 1958-semestrul I din 1960, singurii ani pentru care „existau date comparative certe”, adică doar doi ani și jumătate din 10 de funcționare. În acest interval fuseseră folosiți în total 85.920 de militari, cu o medie anuală 28.640 de soldați constructori în domeniul construcțiilor, îmbunătățirii funciare și agricol.

În perioada menționată mai sus efectivele DGSM au reprezentat 80% din numărul muncitorilor de pe șantierele Ministerului Industriei Grele din Hunedoara, Reșița și Roman, iar pe cele ale Ministerului Industriei Petrolului și Chimiei de la Onești, Săvinești, Brazi și Chișcani între 25 și 40%, în timp ce pe șantierele de construcții-montaj militarii constructori reprezentau 90% din mâna de lucru necalificată. Dincolo de enumerarea unor cifre mai mult sau mai puțin relevante și greu de pus în context, analiza evidențiază că efectivele sale erau mai eficiente comparativ cu muncitorii civili la numeroși indicatori relevanți, precum numărul celor care lucrau în acord și indicele mediu de îndeplinire a normelor. Cea mai mare diferență se înregistra la procentul oamenilor sub normă, care în DGSM era nesemnificativ (în medie în jur de 2%), în timp ce la nivelul salariaților civili era de 25% în 1958 și peste 40% în 1959 și 1960.

Toate acestea aveau la bază un cumul de factori, cei mai importanți fiind că:

– unitățile DGSM ofereau o forță de muncă stabilă și constantă prin comparație cu „fluctuația

frecventă și specifică muncitorilor necalificați din sectorul de construcții-montaj”;

– organizarea militară le conferea o disciplină mai mare, precum și un control mai bun asupra timpului de lucru și al eficienței;

– efectivele sale puteau fi folosite în zone în care folosirea muncitorilor civili era dificilă, sau unde accesul civililor era dificil (ex. zone de frontieră și lucrări speciale), în zone cu condiții de muncă grele, precum șantierele izolate, unde atragerea forței de muncă era grea și implica cheltuieli mari pentru asigurarea unor minime condiții de trai pentru aceștia și familiile lor;

– de asemenea, unitățile erau și mobile, putând să transfere repede efective importante de pe un șantier pe altul sau dintr-un domeniu de activitate în altul, în funcție de prezența sau lipsa forței de muncă necesare.

Un alt avantaj major al muncii prestate de DGSM era că aceasta era mult mai ieftină comparativ cu cea a muncitorilor civili. De exemplu, în 1960, pe șantierele Ministerului Industriei Petrolului și Chimiei, salariul unui militar DGSM era în medie cu 250 de lei pe lună mai mic decât al unui muncitor civil. Serviciul Muncii a remarcat încă de la înființarea sa că beneficiarii aveau tendința să plătească militarii constructori cu tariful minim, indiferent de felul lucrării. Acest fapt nu contribuia direct la eficiența DGSM, ci la cea de ansamblu a unei lucrări, reducându-i costurile. Astfel, în 1959 și semestrul I din 1960, lucrările de hidroameliorații realizate de DGSM în zona Bragadiru, Oltenița și Zimnicea au fost cu 22% mai ieftine față de prețul de referință, în timp ce pe șantierele civile similare din zonă economia era mult mai mică sau chiar se depășiseră ușor costurile. Mai menționăm că în 1959 trupele Serviciului Muncii au realizat 73% din totalul săpăturilor manuale în sectorul de hidroameliorații. Raportul din august 1960 concluzionează că forța de muncă organizată pusă la dispoziție de DGSM mai era necesară pentru încă 2–3 ani¹⁰ (dar decizia de desființare a venit după doar câteva luni, în noiembrie 1960).

Un alt aport indirect la economia națională era că o parte a militarilor constructori erau calificați în diverse meserii pe durata stagiului în Serviciul Muncii. Astfel aceștia se puteau angaja mai ușor ulterior și scuteau din timpul necesar pentru pregătirea lor. Posibilitățile de calificare erau dintre

⁸ *Scurt istoric al activității DGSM*, ANIC, Fond DGSM, dosar 19/1961, f. 212.

⁹ *Notă privind eficiența economică a Direcției Generale a Serviciului Muncii*, ANIC, Fond DGSM, dosar 19/1961, f. 430.

¹⁰ *Notă privind eficiența economică a Direcției Generale a Serviciului Muncii*, ANIC, Fond DGSM, dosar 19/1961, ff. 431–437 și *Dare de seamă asupra activității Serviciului Muncii în anul 1950*, ANIC, Fond DGSM, dosar nr. 74/1950, f. 12.

cele mai diverse (zidari, tâmplari, dulgheri, fierar-betoniști, mecanici, șoferi etc.), dar depindeau destul de mult de modul în care șantierele îi foloseau și cât de multă importanță acordau acestui detaliu. Conform rapoartelor Serviciului Muncii în intervalul 1950–1955, au fost calificați 59.064 de militari¹¹, adică în jur de 11% din efective. Cifra este importantă, dar cu siguranță mult sub posibilități dacă luăm în considerare că în intervalul respectiv Serviciul Muncii a funcționat cu maximum efectivelor sale, existând ani în care a depășit 100.000 de militari.

Era întâlnită și situația inversă, când șantierele beneficiare nu țineau cont de calificarea pe care militarii constructori o aveau deja înainte de încorporare. Astfel DGSM se plângea că „ostași cunoscători ai meseriilor nu au fost aduși în fața comisiunilor de calificare, iar alți ostași încadrați de unele întreprinderi ca semicalificați (categoria 3), când erau mutați la alte întreprinderi erau încadrați iarăși ca necalificați, la aceeași meserie”. De asemenea, Serviciul recunoștea că nu are o evidență clară a militarilor gata calificați la încorporare sau calificați pe durata serviciului în DGSM, precum și a mișcării lor¹².

Existența Serviciului Muncii, înființat pentru a folosi organizat forța de muncă necalificată pe marile șantiere naționale, până când acestea reușeau să facă rost de muncitorii necesari, a avut și efecte neanticipate și chiar contrare, care au fost constatate destul de devreme. Încă din 1954 Serviciul Muncii remarca faptul că pe lângă aspectele pozitive, existența unităților sale a contribuit la încurajarea majorității șantierelelor și întreprinderilor să manifeste dezinteres pentru atragerea și recrutarea muncitorilor civili. Mai mult decât atât, abundența forței de muncă puse la dispoziție de DGSM făcea ca aceasta să nu fie judicios folosită și bine planificată, trupele fiind mereu mutate de pe un șantier pe altul sau chiar la alți beneficiari, pentru că întreprinderile cereau mai mulți militari decât puteau folosi sau decât aveau posibilitatea să cazeze. Toate acestea duceau la o risipă semnificativă de timp și bani, fărâmițau unitățile DGSM în efective sub 250 de oameni cât era minimum prevăzut de legislație, diminuau productivitatea muncii sau se ajungea ca militarii să fie folosiți în munci necorespunzătoare. Aceste probleme au devenit tot

¹¹ *Notă privind eficiența economică a Direcției Generale a Serviciului Muncii*, ANIC, *Fond DGSM*, dosar nr. 19/1961, f. 435 și *Scurt istoric al activității DGSM*, ANIC, *Fond DGSM*, dosar nr. 19/1961, f. 212.

¹² *Dare de seamă asupra activității Serviciului Muncii în anul 1950*, ANIC, *Fond DGSM*, dosar nr. 74/1950, f. 12.

mai evidente pe măsură ce Serviciul Muncii a început să țină o evidență mai bună a orelor pierdute¹³.

În același an se mai remarcă faptul că în loc să rezolve problema forțelor de muncă, instituțiile apelau la militarii constructori chiar și pentru probleme minore, la care în mod normal ar fi trebuit folosit un număr redus de oameni, deoarece aceasta „genera mai puțină bătaie de cap tovarășilor din conducerea întreprinderilor”¹⁴. Din același motiv se considera că nici numărul muncitorilor civili din ramurile care foloseau militarii constructori nu crescuse suficient tocmai din cauza existenței acestora, care, de exemplu, erau majoritari la Ministerul Construcțiilor și în industria minieră. Astfel, militarii constructori reprezentau o soluție de moment, dar care „dăunează în același timp rezolvării sarcinilor de viitor”. Conducerea Direcției Politice a DGSM nu era de acord nici cu folosirea militarilor constructori la gospodăriile agricole de stat (GAS-uri), considerând că în agricultură militarii ar trebui folosiți doar pe timp scurt, cum ar fi în campaniile de strângere a recoltei și nu pentru munci cu caracter permanent, abordare greșită din punct de vedere politic, întrucât interfeera cu planul autorităților de colectivizare. Raportul explica faptul că GAS-urile trebuiau să devină „un model pentru țărâtimea muncitoare, exemplu de productivitate mărită și calitate superioară a produselor [...] ori cu oameni care merg fără voia lor la muncă forțată este de neconceput realizarea scopurilor urmărite [...] întrucât militarii aceștia care nu lucrează de bună voie la GAS și care au condiții de viață destul de grele, fiind țărani, când se vor întoarce acasă vor fi propagandiști nu pentru GAS, ci împotriva acestora”¹⁵.

De asemenea, militarii erau folosiți la munci grele sau prost plătite, care erau neatractive pentru muncitorii civili, iar „în loc să se înlăture deficiențele din sistemul de salarizare sau să se îmbunătățească condițiile de muncă, se apelează la militarii, care sunt obligați să lucreze [...] în felul acesta se cocoloșesc o serie de lipsuri ale organelor care se ocupă cu repartitia fondurilor pentru plata muncii”¹⁶.

Această tendință de fărâmițare a efectivelor s-a

¹³ *Tendința de completare a necesarului de cadre de muncitori cu militarii constructori*, ANIC, *Fond DGSM*, dosar nr. 82/1950, ff. 268–271.

¹⁴ *Informare către CC al PMR asupra situației de la Serviciul Muncii*, ANIC, *Fond DGSM*, dosar 96/1951, f. 140.

¹⁵ *Informare către CC al PMR asupra situației de la Serviciul Muncii*, ANIC, *Fond DGSM*, dosar 96/1951, f. 141.

¹⁶ *Informare către CC al PMR asupra situației de la Serviciul Muncii*, ANIC, *Fond DGSM*, dosar 96/1951, ff. 141–142.

menținut în pofida sesizărilor frecvente emise de Serviciul Muncii către forurile superioare. Un alt aspect care rezultă este că, deși numărul efectivelor DGSM a scăzut în timp după 1953, cel a formațiilor de lucru nu a suferit modificări proporționale, menținându-se. Aceasta se explică prin faptul că efectivele folosite de un anumit beneficiar sau pe un șantier au scăzut. Astfel, în ianuarie 1955 existau 84 de unități cu efective sub 50 de militari constructori (majoritatea în Ministerul Construcțiilor și cel al Agriculturii și Silviculturii), 220 de unități cu efective între 51 și 100 de militari, 129 de unități între 101 și 150 de militari și 103 între 151 și 250 de militari, adică 536 de unități contrare prevederilor legale (existau puncte de lucru cu doar 2, 3, 7, 17 militari sau situații în care 300 de militari ai unui detașament fuseseră repartizați de un Trust de Construcții pe 3 șantiere cu 11 puncte de lucru întinse pe o distanță de 180 de km, deși regiunea în care activa, Suceava, „era bine-cunoscută cu posibilități de recrutare a muncitorilor civili”)¹⁷.

Această fragmentare genera două inconveniente majore. În primul rând, secțiile cu efective prea mici nu mai puteau fi încadrate corespunzător cu ofițeri și subofițeri care să le supravegheze și coordoneze, situație care făcea ca acestea să aibă un randament mai scăzut în muncă și o disciplină mai slabă. În al doilea rând încurca planificarea DGSM, care pornea de la premisa că are de alocat personal pentru grupări de 250 de militari, apoi trebuia să recurgă la diverse artificii pentru a crește numărul lor. Astfel, se putea ajunge ca personalul de conducere al acestor fracțiuni să își primească drepturile de echipament și hrană de la Serviciul Muncii, dar să figureze ca salariați ai beneficiarului care solicitase fracționarea pentru restul de bani (care la rândul lor recurgeau la artificii pentru a-i încadra și plăti)¹⁸.

De asemenea, se întâmpla frecvent ca efectivele puse la dispoziție de DGSM să fie prost folosite de beneficiari din cauza lipsei de planificare și vizuine, fiind frecvente cazurile în care erau ceruți mai mulți militari decât aveau nevoie sau decât puteau folosi ca front de lucru, materie primă disponibilă și posibilități de cazare. Alteori șantierele nu erau deschise la sosirea militarilor DGSM, deși fuseseră solicitați. Toate acestea generau numeroase mișcări

de trupe, militarii de care nu era nevoie trebuind realocați la alte obiective. Aceste mișcări aveau loc mai ales în perioadele în care militarii veneau de la vatră, când înregistra creșteri semnificative, însă reprezenta o constantă pe tot parcursul anului. Fenomenul a fost mai accentuat în prima jumătate a existenței sale, când opera cu efective mari, dar a continuat să fie întâlnit și în ultima perioadă.

Mișcările de personal în interiorul Serviciului de pe un șantier pe altul sau între diverse ministere, au reprezentat o altă provocare majoră. Exemplificăm cu anii 1954 și 1955, când, la un efectiv mediu de 196.267 de militari (104.462 în 1954 și 91.805 în 1955), au avut loc 5.344 de operațiuni de mutare, care au însumat un total de 289.580 de militari (cu alte cuvinte fiecare militar a fost mutat cel puțin o dată, iar o jumătate dintre ei de două ori, media unei tranșe de mutare fiind de 54 de militari). Această pondere nu era distribuită egal între Ministere, existând unele ceva mai stabile și altele mai volatile. În top se situau Ministerul Agriculturii și Silviculturii și Ministerul Gospodăriilor Comunale, în cadrul cărora fiecare militar fusese mutat aproape de 4 ori într-un an. Pe ansamblu, ținând cont că în unele sectoare militare erau mult mai stabili (de exemplu în fabricile de construcții), Serviciul Muncii concluziona că „în fiecare an un militar constructor a fost mutat de 2–2,5 ori”¹⁹. Unele mișcări erau justificate de sezonitatea unor lucrări și arealul vast care trebuia acoperit (valabil în general pentru militarii din unitățile agricole), dar în majoritatea lor, Serviciul Muncii sublinia că au la bază „în primul rând netemeinica planificare a forței de muncă pe șantiere; trusturile fac cereri de repartitii de efective fără a ține seama de condițiile obiective de pe șantiere, ca front de lucru, posibilități de trai, aprovizionare cu materiale etc.”²⁰. Dacă se dorea o exprimare mai elegantă, mișcările erau justificate prin „variația nevoilor de forță de muncă ale sectorului de construcții, unele lucrări agricole, darea în folosință a altor construcții începute în anii precedenți și atacarea noilor lucrări”²¹ (așa cum am evidențiat mai sus, deși unele mișcări erau justificate și necesare,

¹⁷ *Notă raport privind greutățile întâmpinate de Direcția Generală a Efectivelor în ceea ce privește fracționarea unităților de muncă*, ANIC, Fond DGSM, dosar nr. 82/1950, ff. 530–531.

¹⁸ *Notă raport privind greutățile întâmpinate de Direcția Generală a Efectivelor în ceea ce privește fracționarea unităților de muncă*, ANIC, Fond DGSM, dosar nr. 82/1950, f. 531.

¹⁹ *Documentare privind mișcările de efective de militari constructori în anul 1954 și 1955, observațiuni și propuneri în legătură cu executarea acestor operațiuni*, ANIC, Fond DGSM, dosar nr. 79/1950, f. 76.

²⁰ *Notă pentru șeful Direcției Generale Efective din 28 octombrie 1954*, ANIC, Fond DGSM, dosar nr. 79/1950, f. 84.

²¹ *Documentare privind mișcările de efective de militari constructori în anul 1954 și 1955, observațiuni și propuneri în legătură cu executarea acestor operațiuni*, ANIC, Fond DGSM, dosar nr. 79/1950, f. 78.

explicația masca în realitate tot o proastă evaluare și distribuire a necesarului de forță de muncă).

Toate acestea generau costuri majore atât în bani (se estima că în 1954 și 1955 se pierduseră 9.845.720 de lei, socotind costul unei călătorii cu trenul care pentru Ministerul Forțelor Armate era de 34 de lei), cât și 1.572.290 de ore de muncă, socotite la un regim de 8 ore de muncă în care militarii nu au fost folosiți (o mișcare necesita în medie două zile, una pentru transport și una pentru ieșirea din producție de pe vechiul șantier și intrarea pe cel nou). Aceasta presupunea și înființarea și desființarea permanentă a unor unități (ex. la 10 iunie 1955 unitățile agricole totalizau 15 detașamente, desființate la 15 august, iar cadrele mutate în alte zone, pentru ca la 1 octombrie aproape aceleași unități să fie reînființate și desființate din nou la 1 noiembrie, prin retragerea a 12.000 de militari de la GAS). În total, în 1955 fuseseră înființate sau desființate 800 de unități²².

De multe ori mutările survineau pe fondul unei proaste organizări. Astfel, multe mișcări interveneau în perioada imediat următoare venirii în Serviciul Muncii a unor efective mari ce se repartizau conform cererilor de la șantiere, însă beneficiarii constatau la momentul primirii fie că nu mai aveau nevoie de efectivele respective (total sau parțial), fie că nu aveau condiții de cazare pentru toți etc. astfel încât într-un interval de câteva zile unii militari erau trimiși în mod repetat de la un șantier la altul. În alte cazuri cele două condiții se împlineau nefericit: ex. în 1954, șantierul Horea din Tulcea solicită 100 de militari, care sunt mutați de pe șantierul din Cogeașlac. Un control a scos în evidență că militarii fuseseră ceruți fără a avea „cele mai elementare condiții de cazare și de lucru, cazarea fiind asigurată pe jos într-o mizerie de nesuportat, masa era servită într-un șoproan murdar situat la 1,5 km, iar zilnic câte 50–70 de militari erau în stagnare din lipsă de materiale sau front de lucru”²³. În unele unități cifra efectivului mutat depășea de 5–6 ori pe cea a efectivului control, Serviciul Muncii remarcând că reorganizările în unitățile care foloseau militari erau de o frecvență puțin obișnuită în șantierele care foloseau mână de lucru civilă (de exemplu Trustul de Construcții nr. 6 Turda a solicitat șase restructurări

de personal – atât în plus, cât și în minus, în decurs de doar 11 zile)²⁴.

Un alt deziderat al DGSM era ca militarii constructori să încheie contracte cu șantierele pe care munceau, și după terminarea stagiului militar să se întoarcă pe ele ca muncitori civili. Cuantificarea militarilor constructori care se angajau ca muncitori în domeniul în care activaseră pe durata stagiului în DGSM era dificil de ținut de instituție, dacă aceștia nu se angajau imediat după terminarea stagiului sau în baza unor legi special emise în acest sens (de exemplu dacă un fost militar constructor stătea o perioadă inactiv sau mai întâi se angaja într-un alt domeniu și abia apoi revenea, nu mai putea fi cuprins în evidențe). Nici în acest domeniu randamentul obținut nu a fost deosebit, în primul rând din cauza dezinteresului manifestat de întreprinderi, din motivele arătate mai sus (preferau să folosească militari), deși au fost emise constant acte normative care încurajau această practică, fiind avantajoase mai ales pentru militari. Astfel, în intervalul decembrie 1954-februarie 1955 (după apariția HCM nr. 1.240/1954, care facilita și încuraja practica) semnaseră contracte cu întreprinderile doar 1.261 de militari. Concluzia era că întreprinderile nu manifestau interes în acest sens, neasigurând condiții de cazare pentru muncitori și familiile lor și nici condiții de muncă prin care să asigure câștiguri atractive. Pe acest fond DGSM propunea chiar să nu mai fie repartizați militari constructori în regiunile cu excedent de forță de muncă disponibilă²⁵.

Nu în ultimul rând, în anul 1955, Direcția Politică a DGSM semnală o problemă în plus, care afecta productivitatea unităților sale: imaginea. După cum am mai arătat, Serviciul Muncii nu a avut o imagine prea bună, fiind asociat cu o alternativă de mâna a doua pentru satisfacerea serviciului militar și un loc de pertinență, nu de mândrie pentru cei care activau în rândurile sale²⁶. Astfel, dacă în primii ani efectivele Serviciului Muncii au fost folosite preponderent pe șantiere mari de importanță națională și în grupuri foarte mari, la mijlocul anilor '50 se ajunsese ca militarii constructori să fie folosiți într-o serie de

²² Documentare privind mișcările de efective de militari constructori în anul 1954 și 1955, observațiuni și propuneri în legătură cu executarea acestor operațiuni, ANIC, Fond DGSM, dosar nr. 79/1950, ff. 77–78.

²³ Notă pentru șeful Direcției Generale Efective din 28 octombrie 1954, ANIC, Fond DGSM, dosar nr. 79/1950, ff. 85–86.

²⁴ Organizarea efectivelor de militari constructori în unitățile de muncă, ANIC, Fond DGSM, dosar nr. 79/1950, f. 92.

²⁵ Tendința de completare a necesarului de cadre de muncitori cu militari constructori, ANIC, Fond DGSM, dosar nr. 82/1950, ff. 271–272.

²⁶ Pentru detalii vezi Radu Tabără, Percepția asupra Serviciului Muncii din punct de vedere al compoziției sociale în primii ani după înființare (1950–1951), *Studia Universitatis Cibiniensis. Series Historica*, XVIII (2021), 117–129.

lucrări mărunte, care în mod normal ar fi trebuit realizate cu muncitori civili. De asemenea, unitățile erau foarte fracționate, în grupe cu efective mici. Direcția Politică concluziona că prin aceasta Serviciul Muncii își pierde caracterul militar, care era înlocuit cu percepția muncii obligatorii pentru o anumită categorie de cetățeni. Afirmatia era susținută de „sutele de scrisori și reclamații adresate conducerii partidului, guvernului, Prezidiul Marii Adunări Naționale, miniștrilor sau altor organe de stat atât din partea militarilor, cât și a familiilor acestora care întreabă cu ce au greșit ei de fiii lor nu sunt la Ministerul Forțelor Armate și sunt trimiși la muncă”²⁷. Documentul mai scotea în evidență că majoritatea tinerilor care își satisfăceau serviciul militar în DGSM erau corespunzători politic și social, fapt care genera nemulțumiri în rândul lor și îi pune în inferioritate față de cei încorporați în Ministerul Forțelor Armate sau Ministerul de Interne. Toate acestea făceau să aibă o calificare și un randament scăzut în producție întrucât „alta este preocuparea tânărului pentru calificare și producție când își alege singur locul și meseria care îi place, decât când este trimis la aceasta fără voia lui”. Totul era întărit cu un citat din Lenin, care „ne învață că în perioada construirii socialismului ca și în prima fază a comunismului, nicio ramură a economiei naționale nu poate progresa fără cointeresarea materială și personală a lucrătorilor”.

Pe acest fond se constata că în unele ramuri ale economiei naționale în care majoritatea forței de muncă o reprezentau militarii constructori, productivitatea muncii nu crescuse sau chiar scăzuse, în pofida progreselor tehnologice. Astfel, în domeniul extracției cărbunelui unde, pe fondul lipsei muncitorilor civili, Serviciul Muncii a intervenit pentru a o suplini (în 1950 militarii constructori reprezentau 20% din mineri, iar în perioada 1954–1955 ajunseseră la 75%), se constata că „în loc să constituie un ajutor vremelnic, militarii au înlocuit treptat muncitorii civili”, context în care productivitatea muncii scăzuse în 1954 cu 3,5% raportat la anul anterior. De asemenea, existența forței de muncă ieftine reprezentate de efectivele DGSM, șantierele și întreprinderile nu erau stimulate să folosească mecanizarea la întregul potențial sau să o extindă și nici să atragă muncitori civili. Concluzia era că: „menținerea pe mai departe a acestor forțe în forma actuală constituie o frână în dezvoltarea normală a unor ramuri ale economiei”²⁸. Desființarea

sa a mai durat, însă, întrucât economia națională dezvoltase o anumită dependență față de militarii constructori, iar potențialul lor era încă clar vizibil.

Concluzii

Analizând cele de mai sus se poate trage concluzia că Serviciul Muncii a reprezentat o idee bună, cu un mare potențial, dar care după un început abrupt, a început treptat să fie prost aplicată, prin fragmentarea forței de muncă și lipsa de interes a beneficiarilor, astfel încât în timp a ajuns din ajutor în frână a dezvoltării. Folosirea lor „corectă” a cunoscut un reviriment parțial abia în 1958, când au fost create unitățile de hidroameliorații, care au furnizat o importantă forță de muncă concentrată pentru aceste lucrări până în 1960.

Revenind la problema analizată, eficiența și impactul economic al DGSM în perioada sa de funcționare, putem concluziona că impactul său a fost cu siguranță resimțit la nivelul economiei naționale, fiind un ajutor important în perioada de trecere la economia planificată și industrializarea țării. Acest aspect este demn de luat în considerare dacă avem în vedere multitudinea de probleme cu care instituția s-a confruntat, precum fluctuații majore de personal, mutări frecvente și masive de efective de pe un șantier pe altul, impredictibilitatea activității și efectivelor, precum și perspectiva continua a desființării. Se poate afirma că DGSM a funcționat într-un provizorat permanent. În același timp, la fel de clar rezultă că potențialul său nu a fost deplin valorificat, o mare parte a acestuia fiind irosit.

²⁷ *Informare asupra situației Serviciului Muncii, influența acestuia în economia națională și propuneri pentru viitor*, ANIC, Fond DGSM, dosar nr. 96/1952, f. 281.

²⁸ *Informare asupra situației Serviciului Muncii, influența*

acestuia în economia națională și propuneri pentru viitor, ANIC, Fond DGSM, dosar nr. 96/1952, ff. 281–282.